

طراحی چارچوبی برای پیشنهادیه خط‌مشی

عمومی: پژوهشی ترکیبی

دکتر حسن دانایی‌فرد،* حسین شول،** دکتر عادل آذر***

تاریخ پذیرش ۹۱/۴/۲۸

تاریخ دریافت ۹۱/۱/۳۰

مقاله حاضر با هدف طراحی چارچوبی برای پیشنهاد خط‌مشی‌های عمومی انجام شد. جامعه آماری این پژوهش؛ خبرگان سیاست‌پژوهی هستند که در نهادهای سیاست‌پژوه (دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام، کمیسیون‌های مجلس شورای اسلامی و وزارتخانه‌ها) فعالیت دارند. نمونه تحقیق از طریق نمونه‌گیری در دسترس (روش گلوله برفی) انتخاب شده است. به‌منظور پاسخ به این سؤال که عناصر اصلی برای پیشنهادیه خط‌مشی عمومی مناسب چیست و کدام‌یک از اهمیت بیشتری برخوردار است؟ به‌این ترتیب عمل شده است: ابتدا پس از جمع‌آوری ادبیات موضوع، تعدادی از عناصر شناسایی و سپس با شانزده نفر از خبرگان مصاحبه اولیه انجام شد و با استفاده از تحلیل تم عناصر دیگری نیز استخراج شدند. از مجموع آنها ۲۱ مورد به‌عنوان عناصر اصلی خط‌مشی تعیین شدند، که این عناصر برای تأیید و تعیین میزان اهمیت به‌سی اجرايي به‌عنوان مهم‌ترین عناصر پیشنهادی خط‌مشی شناسایی شدند.

کلیدواژه‌ها: خط‌مشی عمومی؛ چرخه خط‌مشی عمومی؛ سیاست‌پژوهی؛ پیشنهادیه خط‌مشی

* دانشیار دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس (نویسنده مسئول)؛

E-mail: hdanaee@modares.ac.ir

** کارشناسی ارشد مدیریت دولتی، دانشگاه تربیت مدرس؛

E-mail: hossein.shool@modares.ac.ir

*** استاد دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس؛

E-mail: azara@modares.ac.ir

فصلنامه مجلس و راهبرد، سال هجدهم، شماره شصت‌وهشت، زمستان ۱۳۹۰

مقدمه

با توجه به پیچیده بودن مسائل عمومی، خط‌مشی‌گذاری نیازمند ابزارها و روش‌های علمی است. نیاز به علم و دانش در تصمیم‌گیری‌های عمومی سال‌هاست که مطرح شده و ارتباط بین دانش و خط‌مشی از گذشته‌های دور مورد بحث اندیشمندان مختلف بوده و در این باره نظرهای متفاوتی هم ارائه شده است. یکی از روش‌های ارتباط بین دانش و خط‌مشی، خط‌مشی‌پژوهی است که این امر توسط نهادهای خط‌مشی‌پژوه انجام می‌شود که در ارتقای کیفیت خط‌مشی‌های عمومی اهمیت زیادی دارند. در کشورهای مختلف نهادهای خط‌مشی‌پژوه گوناگونی وجود دارند که این کار را انجام می‌دهند. در این روش نهادهای پژوهشی خط‌مشی‌ها را مورد بررسی قرار داده و پیشنهادهای علمی ارائه می‌دهند. اما هر پیشنهادی که مطرح می‌شود لزوماً تصویب نمی‌شود یا به نتایج مطلوبی نمی‌انجامد. بدین منظور، پیشنهادهایی که خط‌مشی‌پژوه ارائه می‌دهد باید ویژگی‌های یک پیشنهاد خوب را داشته باشد و براساس معیارهایی طراحی شود که مورد توجه خط‌مشی‌گذاران قرار گیرد. پژوهش حاضر قصد دارد با تکیه بر نظر اندیشمندان مختلف، چارچوبی را ارائه دهد که با توجه به آن بتوان پیشنهادهایی را ارائه داد که در این امر مؤثر باشد.

۱ بیان مسئله

در ایران دولت در امور مختلف جامعه حضور پررنگی دارد و بیشتر تصمیم‌گیری‌ها در مواجهه با مسائل عمومی در سازمان‌های دولتی انجام می‌شود. عملکرد دولت نشان می‌دهد که بسیاری از خط‌مشی‌ها و سیاست‌های عمومی در کشور به نتیجه مطلوب نمی‌انجامد. به طوری که هرروزه می‌توان نقدهای افراد مختلفی همچون شهروندان عادی و پژوهشگران و ... را در مطبوعات و رسانه‌ها دید. به نظر می‌رسد خط‌مشی‌گذاری عمومی در ایران بسیار سیاست‌زده، پرشتاب و موقتی و بدون تعمق کافی است، به طوری که ریشه‌یابی مسائل به صورت علمی انجام نمی‌گیرد. در ایران هرساله سخن از تدوین خط‌مشی‌هایی برای حل

برخی مسائل عمومی می‌شود اما همچنان حل نشده باقی می‌مانند. نداشتن کارکرد حل مسئله می‌تواند به ضعف در شناخت و ریشه‌یابی یا دیگر مراحل فرایند خط‌مشی‌گذاری بازگردد. یکی از مهم‌ترین مواردی که کمتر به آن توجه شده، نداشتن چارچوب کلی و منسجم در هنگام ارائه و پیشنهاد خط‌مشی به سیاستگذاران است. بسیاری از توصیه‌های خط‌مشی‌های عمومی که مطرح می‌شود، به نتایج مطلوب نمی‌انجامد و حتی ممکن است بهترین توصیه‌ها نیز تصویب نشده یا به سیاست منجر نشود. همین مسئله به‌طور عمده سبب شکل‌گیری سیاست‌هایی ناکارآمد و بی‌اثر می‌شود که در حل مشکلات عمومی ناتوان‌اند. به‌منظور ارائه پیشنهاد‌های خط‌مشی، سیاست‌پژوه باید معیارهایی را مدنظر قرار دهد که توصیه‌های او، به‌عنوان خط‌مشی‌های مناسب، تصویب و به نتایج مطلوبی منجر شوند. به‌عبارت‌دیگر اگر یک‌سری معیارها و شاخص‌های کلی وجود داشته باشد که سیاست‌پژوه بتواند براساس آن توصیه‌های خود را ارزیابی کند، می‌تواند پیشنهاد سیاستی مناسبی را ارائه دهد که هم با موفقیت همراه شود و هم بازخورد و پیامدهای مناسبی داشته باشد.

۲ مبانی نظری پژوهش

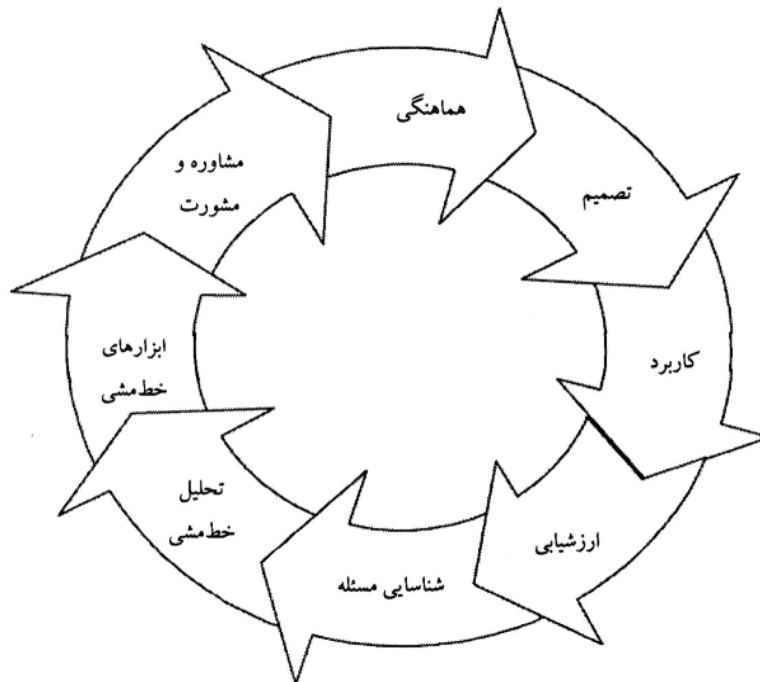
۲-۱ تعریف خط‌مشی

نویسندگان برای مفهوم خط‌مشی تعاریف گوناگونی را ارائه داده‌اند. به‌عنوان مثال هارولد لاسل خط‌مشی را «برنامه‌ای طراحی شده از اهداف، ارزش‌ها و اقدامات» می‌داند (Lassell, 1951). توماس دای نیز خط‌مشی عمومی را این‌گونه تعریف می‌کند: «آنچه را که دولت انتخاب می‌کند که انجام دهد یا ندهد» (Dye, 1995). درمجموع آنچه که در همه تعاریف به‌طور مشترک وجود دارد آن است که خط‌مشی درباره فرایند یا الگوی فعالیت‌ها یا تصمیماتی است که برای جبران مشکلات عمومی، چه حقیقی و چه مجازی اتخاذ می‌شود.

۲-۲ چرخه خط‌مشی‌گذاری عمومی

خط‌مشی‌گذاری به‌صورت یک چرخه، فرایندی را تشکیل می‌دهد که شامل چندین فعالیت و

مرحله است. از این رو پیتر بریجمن و گلی دیویس فرایند خط‌مشی را مطابق شکل ذیل در هشت مرحله تشریح کرده‌اند: شناسایی مسئله،^۱ تحلیل خط‌مشی،^۲ ابزار خط‌مشی،^۳ مشاوره و مشورت،^۴ هماهنگی،^۵ تصمیم،^۶ کاربرد،^۷ ارزشیابی و ارزشیابی^۸ (Bridgman and Davis, 2000).

شکل ۱ چرخه خط‌مشی‌گذاری عمومی

1. Identify Issue
2. Policy Analysis
3. Policy Instruments
4. Consultation
5. Coordination
6. Decision
7. Implementation
8. Evaluation

۲-۳ خط‌مشی پژوهی^۱

خط‌مشی پژوهی عبارت است از به کارگیری پژوهش‌های عملی در خط‌مشی‌گذاری عمومی. با استفاده از این روش، مسائل عمومی شناسایی، اطلاعات جمع‌آوری، مفاهیم و فرضیه‌ها ایجاد می‌شود و مهم‌تر از همه باعث اعتبار نزد خط‌مشی‌گذاران می‌شود (Oreszozyn and Carr, 2008: 473-497). به عبارتی خط‌مشی‌پژوهی یعنی استفاده کاربردی از پژوهش در امر سیاست که به موجب آن ارتباط بین رشته‌های دانشگاهی و بخش‌های دولتی خط‌مشی‌گذاری گسترش می‌یابد (Wilhelm, 2009: 3-29).

خط‌مشی‌پژوهی با مشکل و مسئله اجتماعی آغاز می‌شود. در این فرایند بدیل‌های برخورد با مسائل مشخص و گزینه‌ها به خط‌مشی‌گذاران ابلاغ می‌گردد (Hovland, 2007).

۲-۴ کاربرد خط‌مشی‌پژوهی در چرخه خط‌مشی‌گذاری

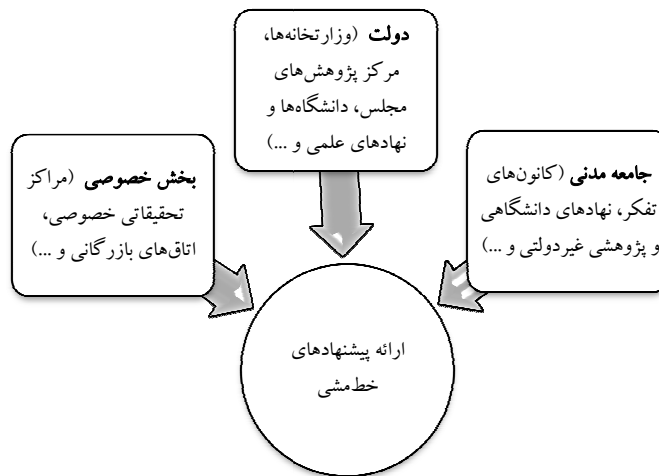
خط‌مشی‌پژوهی از آغاز فرایند خط‌مشی‌گذاری، یعنی شناسایی و تعریف مسئله اجتماعی، در کنار خط‌مشی‌گذاران حرکت و با انجام تحقیق درباره مسئله اجتماعی به تحلیل مسئله کمک می‌کند و توصیه‌های معطوف به عمل را به خط‌مشی‌گذاران برای حل مسئله ارائه می‌نماید (قلی‌پور، ۱۳۸۷). خط‌مشی‌پژوهی مورد استفاده گروه‌ها و نهادهای بسیاری از جمله: سیاست‌گذاران، دولت، گروه‌های ذی‌نفع، سازمان‌های اجتماعی، سازمان‌های سیاسی، مشاوران، تجزیه و تحلیل‌کنندگان سیاست‌ها، مؤسسات خیریه، گروه‌های لابی، دانشگاه‌ها و بخش خصوصی است (Saunders and Fine, 1995: 1-31).

۲-۵ پیشنهادیه خط‌مشی^۲

همان‌گونه که گفته شد نتایج مهم خط‌مشی‌پژوهی شامل ارائه اطلاعات درباره عملکرد، شناسایی، توصیه و پیشنهادهاست. پیشنهادیه خط‌مشی عبارت است از ابلاغیه و گزارشی کوتاه

1. Policy Research
2. Policy Proposals

از یک مسئله و خط‌مشی که به‌طور ساده نوشته و به گروه‌هایی ارائه می‌شود که در تصمیم‌گیری قدرت دارند. پیشنهادیه‌ها به‌منظور آگاهی دادن و مطلع کردن تصمیم‌گیران در مورد مسئله‌هایی است که آنها مسئولشان هستند. اطلاعات پیچیده در این پیشنهادیه‌ها به سندی ساختاریافته و کوتاه تبدیل می‌شود. همان‌طور که گفته شد؛ نهادهای خط‌مشی پژوهی پیشنهادیه خط‌مشی را ارائه می‌دهند. این کار در ایران توسط سه نهاد دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی انجام می‌شود.

شکل ۲ نهادهای خط‌مشی پژوهی در ایران

عواملی که در یک پیشنهادیه خط‌مشی مورد توجه قرار می‌گیرند عبارت‌اند از:

۱-۵-۲ ساختار

اطلاعات پژوهشی که برای استفاده خط‌مشی‌گذاران دسته‌بندی می‌شود، می‌تواند به‌عنوان محصول پژوهش^۱ یا پیشنهادیه در نظر گرفته شود. محتوا و بسته‌بندی^۲ دو محصول کلیدی

1. Research Product
2. Content and Packaging

پژوهش هستند. محتوا محصول پیامی است که محقق شناسایی کرده و به خط‌مشی گذار انتقال می‌دهد. فرمت و سبک نگارش^۱ از جنبه‌های مهم بسته‌بندی هستند؛ فرمت به شکل، طرح و صفحه‌آرایی محصول پژوهش اشاره می‌کند و سبک نگارش شیوه‌ای است که سند به آن صورت ارائه می‌شود. وضوح بیان، زبان فنی و سطح قوه ادراک، همگی از جنبه‌های سبک نگارش اند (Gorret and Islam, 1974: 1-17).

پیشنهادیه خط‌مشی معمولاً باید در قالب و فرمت استاندارد ارائه شود. در حوزه‌های مختلف فرمت‌ها متفاوت‌اند اما چند ویژگی مشترک دارند. برای مثال همه آنها با یک مسئله^۲ شروع می‌شوند و میان مسئله و پیشنهاد، تجزیه و تحلیل خط‌مشی قرار دارد. پیشنهادیه خط‌مشی می‌تواند ساختاری مستقیم یا غیرمستقیم داشته باشد. در ساختار مستقیم^۳ ابتدا مسئله مطرح و سپس مهم‌ترین اطلاعات پیشنهاد دنبال می‌شود و مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. در این قسمت از سند، پیشینه و عوامل در نظر گرفته شده در موفقیت راه‌حل‌ها، تجزیه و تحلیل گزینه‌ها و اطلاعات دیگری که در موفقیت پیشنهادها در نظر گرفته شده‌اند، تحت پوشش قرار می‌گیرند. این ساختار به خواننده اجازه می‌دهد به مهم‌ترین اطلاعات برسد و با خواندن تجزیه و تحلیل، چگونگی موفقیت پیشنهادها را می‌تواند درک کند. یک ساختار غیرمستقیم^۴ ابتدا رویکرد علمی سنتی را برای بررسی دنبال می‌کند و بعد از تجزیه و تحلیل پیشنهاد مطرح می‌شود. در این ساختار خواننده مانند نویسنده مراحل یکسانی را دنبال می‌کند. این ساختار به‌ندرت در اسناد خط‌مشی به کار گرفته می‌شود.

۲-۵-۲ محیط خط‌مشی^۵

در تصمیم‌گیری‌هایی که انجام می‌شود، محیط‌های فرهنگی، اقتصادی و سیاسی می‌توانند

-
1. Format and Style
 2. Issue
 3. Direct Structure
 4. Indirect Structure
 5. Policy Environment

مسئله را تعریف و دامنه انتخاب‌ها و بدیل‌های خط‌مشی را تعیین کنند. مجامع فرهنگی^۱ می‌توانند عمل قابل قبول شخص، گروه، محدودیت‌ها و سیاست‌های مجاز را تعریف کنند. ساختارهای سیاسی کلان^۲ مانند قانون اساسی یا نوع حکومت، می‌تواند فضای خط‌مشی‌گذاران را برای مانور دادن کاهش یا افزایش دهند. شرایط اقتصادی^۳ می‌تواند یکسری از اعمال را محدود یا به یکسری از اقدامات نیرو دهد. در ارائه پیشنهادها، خط‌مشی اگر زمینه و متن اجتماعی، سیاسی و سازمانی به‌طور روشن و صریح در نظر گرفته نشود، اجرای پیشنهادها آن‌قدر کافی نخواهد بود که به نتایج مطلوب برسد (ماژزاک، ۱۳۷۹). وایس به امکان‌پذیر بودن راه‌حل پیشنهادی از لحاظ اقتصادی، سیاسی و اجتماعی اشاره می‌کند (Weiss, 1991: 37-55).

۳-۵-۲ کانال‌های ارتباطی

روزنامه‌ها، رادیو، اینترنت و کنفرانس‌ها مثال‌هایی از کانال‌های ارتباطی‌اند. زمان و به‌جا بودن از رویه‌های مهم ارتباطات هستند. اینکه تا چه زمانی استفاده‌کننده باید اطلاعات ارائه شده را جذب کند، اشاره به زمان دارد و به‌جا بودن نیز به این نکته می‌پردازد که آیا اطلاعات به‌موقع و در یک مکان و زمان درست ارائه شده است؟ (Gorret and Islam, 1974: 1-17). تعداد زیادی از منابع اطلاعاتی در حال رقابت برای جلب توجه تصمیم‌گیران هستند، اما فقط یک استراتژی ارتباطی^۴ اثربخش؛ توجه آنها را جلب خواهد کرد که این امر سبب تغییر یا شکل‌گیری یک خط‌مشی جدید خواهد شد (Zelberman, 1997).

۴-۵-۲ بازیگران

سیاست‌ها و برنامه‌ها نتیجه همکاری و تعارض بین تعداد زیادی از بازیگران است که شامل

1. Cultural Conventions
2. Macro Political Structures
3. Economic Conditions
4. Communications Strategy

خط‌مشی‌گذاران، بوروکرات‌ها، گروه‌های ذی‌نفع خارجی و داخلی و ... می‌باشد (Grindle and Thomas, 1990). قدرت گروه‌های ذی‌نفع به‌وسیله کنترل منابع، به‌دست آوردن اطلاعات، پوشش رسانه‌ای، شناخت دیگر بازیگران و شناخت اعتبار آنها تعیین می‌شود (Allison, 1971).

۲-۵-۵ پارامترهای سازمانی

در این زمینه ناگل و فین معتقدند که یک پیشنهاد خط‌مشی باید پارامترهای سازمانی مؤثر بر احتمال اجرای مناسب پیشنهاد را نیز مورد توجه قرار دهد (Nagel and Feen, 1978).

۲-۵-۶ پیامدهای بالقوه پیشنهاد

مجموعه پیامدهای اجرای پیشنهاد، از عوامل تعیین‌کننده و مهم اجرای موفقیت‌آمیز پیشنهادیه خط‌مشی است. از این رو نمی‌توان تا تحقق کامل پیشنهاد منتظر ماند که بتوان پیامدهای آن را شناخت. بنابراین پیامدها را باید پیش‌بینی کرد (Wildavsky, 1969; Majchrzak, 1984). می‌توان با مصاحبه رسمی با بازیگران (مثلاً با استفاده از گزاره‌های «اگر ... آنگاه») دامنه ممکن پیامدها را ارزیابی کرد (Toni and Mlinar, 1978).

۲-۵-۷ برآورد احتمال اجرای پیشنهاد

میزان احتمال اینکه پیشنهاد آن‌قدر عملی و قابل قبول است که به‌طور مناسب اجرا شود، برآورد احتمال اجرای پیشنهاد نام دارد (Simons, 1984).

نویسندگان مختلفی نیز به‌صورت پراکنده برخی عواملی را که در یک پیشنهادیه خط‌مشی باید مدنظر قرار بگیرند، عنوان کرده‌اند که در اینجا به‌طور مختصر به آنها اشاره می‌شود. فرد دیوید معتقد است که خط‌مشی باید از صراحت و وضوح، قابلیت اجرا، انعطاف‌پذیری، جامعیت، هماهنگی، مستدل و کتبی بودن برخوردار باشد (دیوید، ۱۳۸۲). هارولد لاسل خط‌مشی را برنامه‌ای طراحی شده از اهداف، ارزش‌ها و اقدامات می‌داند

(Lassell, 1951). اسکات به منظور ارائه راه حل یا خط مشی یک مشکل، به شناسایی و حمایت بازیگران اشاره می کند (Scott, 2003: 1-32). وحید بیان می کند که وظیفه ارائه دهندگان راه حل ها؛ انجام تحقیق و پژوهش درباره مشکل، ارائه ارزیابی های جدی درباره راه حل ها و تخمین هزینه هایی است که از راه حل ها عاید می شود (وحید، ۱۳۸۴). ریچارد بلمان و رابرت کالابا بر این اعتقادند که راه حل دهندگان باید به انجام پذیری خط مشی های پیشنهادی با در نظر گرفتن واقعیت های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی جامعه توجه داشته باشند، همچنین باید رفتار افراد و گروه هایی را که تحت تأثیر سیاستگذاری ها قرار می گیرند تحلیل و پیش بینی کنند (Bellman and Kalaba, 1965). خط مشی زمانی مشروعیت دارد که با قانون اساسی و فرهنگ سیاسی موجود سازگار و از حمایت و مقبولیت بازیگران برخوردار باشد (الوانی و شریف زاده، ۱۳۸۵). مک لور و جاگر اظهار می کنند، توصیه هایی که به وسیله خط مشی پژوه ارائه می شود باید عملی و قابل اجرا باشد (McClure and Jaeger, 2008: 257-264). کلمن به جلب توجه بازیگران در ارائه خط مشی و دکشیر و ترلو به تشخیص و شناسایی مشکل اشاره می کنند (Kelman, 1987; Dukeshire and Thurlow, 2002).

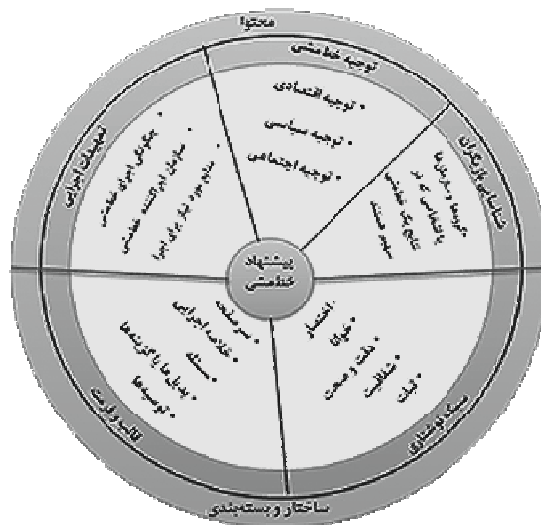
دانایی فرد درباره خط مشی هایی که دولت وضع می کند چنین می گوید: باید دارای هدف باشد و حوزه های هر خط مشی مشخص شود و همچنین باید به نقش بازیگران در فرموله کردن خط مشی و نیز به جوامع هدف توجه کرد (دانایی فرد، ۱۳۸۸). از نظر ساموئل استالی برخی از عوامل مهمی که در نتیجه دادن خط مشی ها مؤثرند عبارت اند از: توجه به سازوکارهای اقتصادی، شفاف کردن ابزار اندازه گیری نتایج خط مشی و توجه به تمایلات و ترجیحات شهروندان (Staley, 2006).

هنری و مارک درباره ویژگی های یک پیشنهاد خوب بیان می کنند که در خط مشی خوب باید شفافیت، ثبات و سازگاری، سازوکارهای اجرایی، ارتباط با خط مشی های دیگر و گروه های هدف مدنظر قرار گیرد (Henry and Mark, 2003: 293-413). الوانی به ابزارهای مناسب خط مشی و منابع و امکانات لازم برای اجرا اشاره می کند (الوانی، ۱۳۸۷).

براساس تحقیقات پالمبو و کالیستا یک خط‌مشی موفق شامل این موارد است: خط‌مشی باید به‌طور صحیح دلایل پرداختن به مسئله را بیان کند. خط‌مشی شامل رهنمودهای روشنی برای سازمان‌دهی مجریان باشد و باید به اهداف و اولویت آنها توجه شود (Palumbo and Calista, 1990). ویلیام گالستون به امکان‌پذیری و توجیه سیاسی یک خط‌مشی اشاره می‌کند (Galston, 2006: 544). کرو توایشو عوامل مؤثر در موفقیت خط‌مشی را توجه به این موارد می‌داند: اهداف خط‌مشی، منابع خط‌مشی، فعالیت‌های مربوط به الزام برای اجرا، شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی (Krutwyscho, 2003).

۲-۶ چارچوب نظری موجود

در ارائه پیشنهادیه خط‌مشی خوب و موفق باید عواملی را مدنظر قرار داد که برخی از نویسندگان درباره آن اشاره‌هایی کردند. این عوامل در قالب مدل مفهومی در شکل ذیل آمده است.

شکل ۳ مدل مفهومی

۳ هدف و سؤال پژوهش

هدف نهایی این تحقیق طراحی چارچوبی برای یک پیشنهادیه خط‌مشی عمومی است. از این رو سؤالات مهم این تحقیق عبارت‌اند از: عناصر اصلی تعیین‌کننده یک پیشنهادیه خط‌مشی عمومی مناسب چیست؟ و کدام‌یک از این عناصر دارای اهمیت بیشتری است؟

۴ روش‌شناسی پژوهش

۴-۱ استراتژی

برای انجام این پژوهش از شیوه تحلیل کیفی استفاده شده است؛ با توجه به ماهیت و اهداف پژوهش و به‌منظور شناسایی بهتر عناصر تشکیل‌دهنده پیشنهادیه خط‌مشی، تحلیل کیفی مناسب‌ترین روش است. بحث کمی پژوهش صرفاً برای تأیید عناصر حاصله بوده است که با کمی تسامح می‌توان استراتژی پژوهش را ترکیبی دانست.

۴-۲ شیوه گردآوری داده‌ها

مهم‌ترین منبع برای جمع‌آوری داده‌ها در این تحقیق، مصاحبه‌های اکتشافی با خبرگان دانشگاهی و نهادهای سیاست‌پژوه است.

۴-۳ جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری در این تحقیق افراد سیاست‌پژوهی هستند که کار سیاست‌پژوهی را در نهادهای سیاست‌پژوه (کمیسیون‌های مجمع تشخیص مصلحت نظام، کمیسیون‌های مجلس شورای اسلامی و وزارتخانه‌ها) انجام می‌دهند.

۴-۴ روش نمونه‌گیری

در این تحقیق که از روش گلوله برفی استفاده شده، واحدهای نمونه نه تنها اطلاعاتی

درباره خودشان بلکه در مورد دیگر واحدهای جامعه نیز ارائه می‌کنند. توانایی ایجاد ارتباط در این روش نقش اساسی دارد و حرکت از یک مورد به مورد دیگر با راهنمایی همان مورد انجام می‌گیرد (فلیک، ۱۳۸۸).

۵ تحلیل داده‌ها

در این تحقیق برای تحلیل مصاحبه‌های اولیه و استخراج عناصر از روش تحلیل تم استفاده شد. به این ترتیب که ابتدا از مصاحبه‌ها نسخه‌برداری و سپس داده‌ها سازمان‌دهی شدند. به هر کدام از مشارکت‌کنندگان یک شماره اختصاص یافت و بعد از آن جملات قسمت‌بندی و کدگذاری و مسیر هر کدام از جملات مشخص و دسته‌های مفهومی شکل گرفت. در نام‌گذاری هر کدام از تم‌های استخراج شده، تلاش بر آن بود تا از نام‌هایی متناسب استفاده شود. بدین ترتیب شانزده عنصر از مصاحبه‌های اولیه و چهارده عنصر از ادبیات موضوع استخراج شد که بعد از ترکیب، در مجموع با ۲۱ عنصر، چارچوب مورد نظر به دست آمد. سپس این چارچوب یا عناصر، برای تأیید به خبرگان داده و از آنها خواسته شد براساس طیف لیکرت میزان اهمیت هر یک از عناصر را مشخص کنند. بعد از جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از تکنیک‌های آماری هر یک از عناصر براساس اهمیت اولویت‌بندی شدند.

جدول ۱ عناصر حاصل از مصاحبه‌های اولیه

عناصر	ردیف
توجیه برنامه‌ای ملی خط‌مشی	۱
ضرورت احتیاج به خط‌مشی جدید	۲
نشان دادن مسئله	۳
ضمیمه‌ها یا پیوست‌ها	۴
توجیه اجتماعی و فرهنگی پیشنهاد	۵
سیاست‌های موجود	۶

جدول ۱ عناصر حاصل از مصاحبه‌های اولیه

ردیف	عناصر
۷	جامعه هدف سیاست ملی
۸	سازوکارهای نظارتی سیاست انتخابی
۹	منابع مورد نیاز
۱۰	توجیه اقتصادی
۱۱	تمهیدات اجرایی
۱۲	توجیه فنی
۱۳	توجیه سیاسی
۱۴	هدف
۱۵	قلمرو خط‌مشی
۱۶	پیشینه

همچنین عناصر شناسایی شده از ادبیات موضوع در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲ عناصر حاصل از ادبیات موضوع

ردیف	عناصر	نام نویسندگان
۱	اهداف	هنری و مارک، ۲۰۰۳؛ هارولد لاسل، ۲۰۰۰؛ دانایی فرد، ۱۳۸۸.
۲	قابلیت اجرا	فرد دیوید، ۲۰۰۰؛ مک‌لور و جاک، ۲۰۰۸؛ ناگیل و فین، ۱۹۷۸؛ هنری و مارک، ۲۰۰۳؛ الوانی، ۱۳۸۷؛ ریچارد بلمن و ماژزاک، ۱۹۸۴.
۳	شناسایی مسئله یا مشکل	نلسون، ۱۹۸۴؛ دوکشیر، ۲۰۰۲؛ دانایی فرد، ۱۳۸۸؛ وحید، ۱۳۸۳.

جدول ۲ عناصر حاصل از ادبیات موضوع

ردیف	عناصر	نام نویسندگان
۴	شناسایی بازیگران	وود، ۱۹۸۵؛ کاسپر، ۱۹۹۶؛ آلیسون، ۱۹۷۱؛ ماژزاک، ۱۹۸۴؛ ریچارد بلمن، رابرت کالابا، گریندل و توماس، ۱۹۹۱؛ کلمن، ۱۹۸۷؛ اسکات ۲۰۰۲؛ الوانی و شریف‌زاده، ۱۳۸۳؛ دانایی فرد، ۱۳۸۸.
۵	توجیه اقتصادی و سیاسی	وایس، ۱۹۹۱؛ ریچارد بلمن، رابرت کالابا و وحید، ۱۳۸۳؛ بکراچ، ۱۹۷۵.
۶	توجیه اجتماعی	پستیو، ۲۰۰۳؛ وایس، ۱۹۹۱؛ بکراچ، ۱۹۷۵؛ ریچارد بلمن، ۱۹۶۵.
۷	مقدار منابع مورد نیاز برای اجرا	ماژزاک، ۱۹۸۴؛ الوانی، ۱۳۸۷؛ وحید، ۱۳۸۳.
۸	اثر پیشنهاد بر سیاست‌های موجود	هنری و مارک، ۲۰۰۳؛ ویلداوسکی، ۱۹۶۹؛ کواتر، ۱۹۷۸.
۹	سبک نوشتاری	گاریت و ایسلام، ۱۹۷۴؛ فرد دیوید، ۲۰۰۰؛ کیا، ۱۳۸۱.
۱۰	خلاصه اجرایی	گاریت و ایسلام، ۱۹۷۴.
۱۱	صفحه جلد	مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۱۲	تعریف اصطلاحات	ماژزاک، ۱۹۸۴.
۱۳	تاریخ به ثمر نشستن سیاست پیشنهادی	هنری و مارک، ۲۰۰۳؛ گاریت و ایسلام، ۱۹۷۴.
۱۴	فهرست مطالب	مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

در نهایت از مجموع عناصر حاصل از مصاحبه و ادبیات، موضوع ۲۱ عنصر به دست آمد که در قالب یک چارچوب پیشنهادیه (جدول) به سی نفر از خبرگان برای تأیید داده شد.

جدول ۳ تمامی عناصر حاصل از مصاحبه و ادبیات موضوع

۱	صفحه جلد
<p>● عنوان: سیاست یا خط مشی (شامل طرح‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌ها) باید عنوان داشته باشد که منعکس کننده موضوع اصلی باشد. عنوان خط مشی باید با زبانی ساده نوشته شود که حتی برای یک خواننده بی‌اطلاع قابل فهم باشد. به عنوان مثال «خط مشی ایمنی و بهداشت شغلی».</p> <p>- نام پیشنهاددهنده سیاست، - تاریخ ارائه شده، - تاریخ تصویب، - تصویب کننده.</p>	
۲	فهرست مطالب
۳	خلاصه اجرایی
<p>این بخش خلاصه کوتاهی از گزارش توجیهی خط مشی است که برای تصمیم گیران و خوانندگان خیلی مفید می‌باشد. هر یک از بخش‌های اصلی این گزارش در یک پاراگراف خلاصه و سپس همه آنها باهم در یک صفحه آورده می‌شوند و بعد از صفحه جلد قرار می‌گیرد. خلاصه اجرایی معمولاً شامل اجزای زیر است:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● توصیفی از مشکلی که مشخص شده است. ● بیان اینکه چرا سیاست موجود نیاز به تغییر دارد. ● پیشنهاد ارائه شده. 	
۴	نشان دادن مسئله: مسئله‌ای که سیاست ملی برای حل آن ارائه شده است.
<p>● تعریف مسئله یا مشکل: مسئله باید به‌طور واضح فقط در یک یا دو جمله برای خواننده تعریف شود. مسئله عبارت است از شکاف بین وضع مطلوب و واقعیت، میان آنچه هست و آنچه می‌تواند باشد.</p> <p>● شواهد، قرائن و جزئیات آنها: به منظور تعریف دقیق مسئله باید شواهد و قرائن از مسئله واقعی تشخیص داده شود، مثلاً بیمار به دکتر می‌گوید که از آب‌ریزش بینی و چشم عذاب می‌برد، اینها نشانه‌ها و قرائن اند اما خود مسئله نیستند، این نشانه‌ها می‌توانند به عنوان وجود مسئله‌ای مانند سرماخوردگی، آنفلوآنزا و ... باشد. برای هر نشانه‌ای که</p>	

جدول ۳ تمامی عناصر حاصل از مصاحبه و ادبیات موضوع

<p>مطرح شده باید تأثیر نشانه‌ها و قرائن به‌طور دقیق تبیین شود. در نهایت موضوع باید به‌صورت سؤالی که نیاز به تصمیم‌گیری دارد، تبدیل شود.</p> <p>• حوزه یا وسعت مسئله:</p> <p>اندازه یا وسعت مسئله چقدر است؟ تا جایی که امکان دارد تخمین‌های کمی از دامنه یا شدت مسئله ارائه شود. مثلاً پیش‌بینی شده است چه تعداد از افراد در حال حاضر یا در آینده تحت تأثیر قرار می‌گیرند یا چه میزان پول هدر می‌رود و ...</p>
<p>۵ قلمرو سیاست ملی: پیشنهادیه در کدام قلمرو قرار می‌گیرد؟</p> <p>حوزه‌ای از کارویژه‌ها که دولت در آن قسمت مسئله‌ای یافته و خط‌مشی‌ای برای آن ارائه داده است؛ برای مثال قلمرو صادرات، واردات، آموزش و پرورش.</p>
<p>۶ پیشینه مسئله</p> <p>به‌منظور ارائه بینش به خواننده نسبت به وضع موجود و لزوم توسعه سیاست، پیشینه مسئله ارائه می‌گردد. همچنین از آن برای ارائه اطلاعات به فرایند ایجاد سیاست استفاده می‌شود. در این بخش به سؤالاتی مانند چه وقت مشکل یا نشانه‌ها به‌وجود آمده‌اند؟ چه روندهایی ممکن است به پدید آمدن مشکل کمک کرده باشد؟ آیا مشکل به‌صورت تدریجی به‌وجود آمده یا اینکه حادثه‌ای باعث به‌وجود آمدن آن شده است، آیا مشکل یک مسئله بلندمدت است؟</p> <p>همچنین در این بخش داده‌ها یا اطلاعات کلیدی که باعث شکل‌گیری مسئله شده‌اند و همین‌طور اقدامات دولتی، قوای مقننه، مجریه و قضائیه نیز فهرست می‌شوند.</p>
<p>۷ سیاست‌های از قبل موجود</p> <p>در این بخش آنچه را که درباره مسئله یا مشکل توسط اشخاص و نهادهای دیگر تاکنون انجام شده است به‌طور خلاصه بیان می‌شود. مسئله یا موضوع، ممکن است از قبل ارائه شده باشد. هدف این بخش مطلع کردن خواننده از بدیل‌های خط‌مشی می‌باشد که قبلاً در داخل و خارج پیگیری شده است.</p>
<p>۸ ضرورت احتیاج به یک سیاست جدید</p> <p>در این قسمت طی مذاکره با افراد مناسب مشخص می‌شود که آیا سیاست جدید برای رسیدگی به مسئله یا مشکل است یا اینکه مشکل به شیوه دیگری می‌تواند حل شود، برای مثال با استفاده از سیاست‌های موجود.</p>

جدول ۳ تمامی عناصر حاصل از مصاحبه و ادبیات موضوع

۹	اهداف
این سیاست چه هدفی را دنبال می‌کند؟ به‌عنوان مثال: کاهش بیکاری یا ارتقای کیفیت محصولات تولیدی و ...	
۱۰	بدیل‌های سیاست ملی
<p>لازم است تا بدیل‌های مطرح شده، در محصول خط‌مشی (گزارش توجیهی) نیز ارائه شوند تا تصمیم‌گیری درباره خط‌مشی پیشنهادی راحت باشد، بهتر است تصمیم‌گیران یا خط‌مشی‌گذاران آگاه باشند که چه پیشنهادها و بدیل‌هایی مطرح شده، مزیت و معایب نسبی آنها چه بوده و چرا رد شده‌اند؟</p> <ul style="list-style-type: none"> • ارائه یک مقایسه از بدیل‌ها. • به منظور تسهیل مقایسه بین بدیل‌ها و در نهایت تصمیم‌گیری برای یک راهکار، باید معیارهایی برای ارزیابی هر بدیل در محصول خط‌مشی در نظر گرفته شود. • مقایسه برنامه‌ای ملی بدیل‌ها: مقایسه بدیل‌های خط‌مشی براساس مستندات قانونی (سند چشم‌انداز برنامه پنج‌ساله). • مقایسه بدیل‌ها از نظر تضاد با قوانین حاکم بر کشور. • مقایسه بدیل‌ها از نظر همخوانی با ارزش‌ها و شعارهای سیاسی دولت. • مقایسه بدیل‌ها از نظر اثر هزینه‌ای یا تولید درآمد برای دولت. • مقایسه بدیل‌ها از نظر تأثیرگذاری بر محیط اجتماعی و فرهنگی کشور. • مقایسه بدیل‌ها از نظر هم‌راستایی یا متضاد بودن با سیاست‌ها و قوانین بین‌المللی. 	
۱۱	تعیین بازیگران اصلی
بازیگران عبارت‌اند از: سازمان‌ها، گروه‌های سازمان‌دهی شده یا اشخاصی که در نتایج یک سیاست سهم هستند.	
۱۲	جوامع هدف سیاست ملی
<ul style="list-style-type: none"> • سازمان‌ها و یا گروه‌هایی که این سیاست به ضرر آنهاست. <p>کدام گروه چه مقدار و چگونه نفع می‌برند و ساختار اجتماعی جامعه با این سیاست تغییر خواهد کرد یا خیر؟</p>	
۱۳	اثر سیاست پیشنهادی بر سیاست‌های موجود

جدول ۳ تمامی عناصر حاصل از مصاحبه و ادبیات موضوع

از آنجا که سیاست‌ها به‌ندرت از یکدیگر جدا هستند باید اثر سیاست پیشنهادی را بر سیاست‌های موجود بررسی کرد که آیا با آنها سازگارند یا در تناقض هستند.	
۱۴	تمهیدات اجرایی سیاست پیشنهادی
چگونه می‌توان سیاست پیشنهادی را اجرا کرد. کدام مؤسسه یا سازمان مسئول اجرای آن خواهد بود.	
۱۵	سازوکارهای نظارتی سیاست انتخابی
ارائه چارچوب نظارتی و اینکه برای اجرای هرچه بهتر خط‌مشی پیشنهادی، باید چه تمهیدات نظارتی در نظر گرفته شود و کدام ارگان‌ها و سازمان‌ها مسئول نظارت بر حسن انجام سیاست پیشنهادی خواهند بود.	
۱۶	تاریخ به ثمر نشستن سیاست پیشنهادی
باید زمان اثربخشی سیاست پیشنهادی مشخص شود.	
۱۷	منابع مورد نیاز
منابع مورد نیاز برای اجرای سیاست پیشنهادی نظیر بودجه، کارکنان و نیازهای سرمایه‌ای و ... چه مقدار است؟	
۱۸	تعریف اصطلاحات
تعریف عبارت است از: ارائه دادن یا تهیه کردن یک معنی به کلمه یا عبارت و یا محدود کردن یا گسترش دادن یک کلمه یا عبارت. در این بخش هر تعریف، اصطلاحات فنی را که در سیاست استفاده می‌شود، دربرمی‌گیرد.	
۱۹	سبک نوشتاری و ساختاری سند سیاست
<ul style="list-style-type: none"> • ساختاربندی سند سیاست باید به گونه‌ای باشد که خواندن و تفسیر کردن آن آسان و قابل فهم باشد. • محتوای سیاست باید مختصر، عملی و ساختاری منطقی و منسجم داشته باشد. • سازمان‌دهی درون سند باید به این ترتیب باشد: از مهم‌ترین ایده‌ها شروع شود و به ایده‌های کم‌اهمیت ختم شود. • صفحه‌آرایی باید در سند سیاست استفاده شود (مانند استفاده از جداول، سرصفحه، نوع تایی که به خوانایی و قابلیت خواندن کمک کند و ...). • در شماره‌گذاری بخش‌های اصلی و فرعی باید از اعداد و ارقام استفاده شود. اگر در یک سیاست 	

جدول ۳ تمامی عناصر حاصل از مصاحبه و ادبیات موضوع

اصلاح شده پاراگراف جدیدی اضافه شود بین پاراگراف‌های موجود که از ارقام استفاده شده، حرف اضافه می‌شود. مثلاً بین پاراگراف ۱۹ و ۲۰ پاراگراف اضافه شده عبارت خواهد بود از ۱۹ (الف).	
۲۰	منابع و مآخذ
ذکر منابعی که اطلاعات از آنها جمع‌آوری شده است.	
۲۱	ضمیمه‌ها یا پیوست‌ها
سیاست‌ها اغلب به وسیله رهنمودها یا روندهای مستند شده پشتیبانی می‌شوند. با این حال این اسناد در سند سیاست معمولاً گنجانده نمی‌شوند. اگر اسنادی وجود داشته باشد که از اجرای سیاست پشتیبانی کند می‌تواند در اینجا نام برده شوند.	

۶ جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

با توجه به پاسخ‌هایی که سی نفر از خبرگان، با استفاده از طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت (مهم نیست تا بی‌نهایت مهم است) به هریک از عناصر دادند، میزان اهمیت هر کدام مشخص شد. بدین ترتیب به گزینه «مهم نیست» عدد ۱، «کمی مهم است» عدد ۲، «اهمیت متوسط» عدد ۳، «خیلی مهم» عدد ۴ و «بی‌نهایت مهم» عدد ۵ داده شد. سپس میانگین جواب‌هایی که خبرگان به هریک از عناصر داده بودند مورد محاسبه قرار گرفت که نتایج حاصل از آن در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴ اولویت‌بندی عناصر حاصل از پاسخ خبرگان

ردیف	عناصر	میزان اهمیت
۱	اهداف	۴/۷
۲	نشان دادن مسئله	۴/۶
۳	تمهیدات اجرایی	۴/۲۶
۴	جوامع اهداف سیاست ملی	۴/۲۶

جدول ۴ اولویت‌بندی عناصر حاصل از پاسخ خبرگان

ردیف	عنصر	میزان اهمیت
۵	قلمرو سیاست ملی	۴/۲۳
۶	سازوکارهای نظارتی سیاست انتخابی	۴/۲
۷	تعیین بازیگران اصلی	۴/۲
۸	منابع مورد نیاز	۳/۹۶
۹	بدیل‌های سیاست ملی	۳/۹۶
۱۰	پیشینه مسئله	۳/۹۶
۱۱	ضرورت احتیاج به یک سیاست جدید	۳/۸۶
۱۲	اثر سیاست پیشنهادی بر سیاست‌های موجود	۳/۸۳
۱۳	تاریخ به ثمر نشستن سیاست پیشنهادی	۳/۷۳
۱۴	سبک نوشتاری و ساختاری سند سیاست	۳/۶۳
۱۵	سیاست‌های از قبل موجود	۳/۶۳
۱۶	خلاصه اجرایی	۳/۵۳
۱۷	تعریف اصطلاحات	۳/۲۳
۱۸	منابع و مآخذ	۳/۰۶
۱۹	ضمیمه‌ها یا پیوست	۲/۹۶
۲۰	صفحه جلد	۲/۸۳
۲۱	فهرست مطالب	۲/۸

همان‌طور که ملاحظه می‌شود سه عنصر «اهداف»، نشان دادن مسئله و تمهیدات اجرایی» به ترتیب از نظر خبرگان، بالاترین درجه اهمیت را در پیشنهادیه خط‌مشی دارند. برای بهبود طراحی سیاست‌ها و تسهیل اجرای آنها باید هدف‌های سیاست و سلسله‌مراتب آنها را تا حد ممکن واضح بیان کرد، زیرا این کار برای مجریان؛ آنچه که از آنها انتظار می‌رود و اولویتی را که باید در اجرای وظایف خویش به آن توجه کنند را مشخص می‌کند.

دانایی فرد در این باره می‌گوید: «در جوامع مدرن امروزی هر خط‌مشی که دولت وضع می‌کند، دارای هدفی است. ممکن است در بیانیه برخی خط‌مشی‌ها از بیان هدف خودداری شود زیرا مانع تعارض در کشور می‌شود. اما بی‌تردید همه خط‌مشی‌ها دارای هدف هستند. البته باید دقت کرد که باید سنجه‌های (معیارها) تحقق این اهداف را تعیین کرد تا خط‌مشی‌گذار به کمک آنها میزان تحقق هدف‌ها را پایش کند» (دانایی فرد، ۱۳۸۸).

در نتیجه هر پیشنهادیه خط‌مشی باید دارای هدفی مشخص، دست‌یافتنی، قابل‌سنجش و واقعی باشد. به‌عنوان مثال هدف خط‌مشی می‌تواند کاهش نرخ بیکاری به میزان ۱۰ درصد در دو سال آینده باشد. مهم‌ترین و شاید بنیادی‌ترین موضوع در فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی، شناسایی مسئله است. لیند بلوم در این باره می‌گوید «مهم‌ترین قسمت سیاست عمومی در اینجاست که باید مسئله را شناسایی و فرموله کنند» (Lindblom, 1968). فرایند و چرخه خط‌مشی‌گذاری همیشه با شناخت و درک مسئله یا مشکل شروع می‌شود (Bridgman and Davis, 2000). اهمیت آن به این دلیل است که اگر مسئله‌ای به‌درستی شناسایی نشود، نه تنها از اثربخشی نظام سیاسی می‌کاهد بلکه سیاست‌های آتی را نیز تحت تأثیر قرار خواهد داد، زیرا شناخت نادرست مسئله، راه‌حل‌های آن را متأثر می‌کند و نتیجه مطلوبی به بار نخواهد آورد. بسیاری از مواقع به‌جای شناسایی مسئله و معرفی آن به نهادهای سیاست‌گذاری؛ پیامدها آثار و عوارض مسائل شناسایی می‌شود و به گمان اینکه این پیامد خود مسئله است برای آن راه‌حل‌هایی ارائه می‌شود که البته این راه‌حل‌ها به حل مسئله عمومی منجر نمی‌شود.

برای نتیجه دادن سیاست یا یک خط‌مشی باید به راهکارهای ایجاد رابطه منطقی و همسویی میان سیاست‌گذاری و فرایندهای اجرایی به‌طور جدی توجه شود. یکی از این راهکارها توجه به تمهیدات اجرایی سیاست در ارائه یک چارچوب پیشنهادیه است. ویلداوسکی معتقد است که اجرا نباید از خط‌مشی جدا باشد. به‌طوری‌که اگر بخشی از تمهیدات اجرایی در مرحله شکل‌گیری برنامه‌های اصلی قرار گرفته بودند ممکن بود

بسیاری از مشکلات پروژه او کلند ایجاد نشود. در صورتی که سیاستگذاران در زمان تدوین خط‌مشی به شیوه‌های اجرای مناسب بیاندیشند، مسلماً خط‌مشی‌های مصوب در اجرا با مشکل روبه‌رو خواهد شد (Wildavsky, 1969). از آنجا که تحقق خط‌مشی‌های عمومی نشانه کارآمدی آنهاست، در صورتی که پیش‌بینی ابزارهای اجرا به‌درستی صورت گرفته باشد خط‌مشی‌ها اجرایی می‌شوند؛ در غیر این صورت، عقیم و بی‌اثر خواهند بود. الوانی در این باره می‌گوید: «در آسیب‌شناسی خط‌مشی‌گذاری عمومی غالباً به این نکته برمی‌خوریم که عدم توفیق خط‌مشی به دلیل نامناسب بودن ابزارهای پیش‌بینی شده برای اجرای آن بوده است. از این رو موضوع انتخاب ابزار اجرای خط‌مشی در موفقیت نظام‌های خط‌مشی‌گذاری از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار بوده و باید بررسی‌های دقیقی در این زمینه به‌عمل آید تا با انتخاب ابزار مناسب توفیق اجرا تضمین شود. شاید به جرئت بتوان ادعا کرد خط‌مشی عمومی مطلوب و مؤثر خط‌مشی‌ای است که در آن ابزارهای مناسب اجرا پیش‌بینی و تعیین شده باشد» (الوانی، ۱۳۸۷).

جوامع هدف جمعیتی است که برنامه‌ها برای آنها تدوین شده‌اند. گروه‌ها یا جوامع اهداف در اجرای خط‌مشی‌ها می‌توانند تأثیرات بالقوه و بالفعل داشته باشند و شکست یا موفقیت اجرای خط‌مشی‌ها تا حد زیادی به رفتار گروه‌های هدف بستگی دارد. خردمایه تدوین خط‌مشی‌های گروه هدف می‌تواند ایجاد شغل، گسترش عدالت اجتماعی، برابری جنسیتی، یکپارچگی بازار کار یا ایجاد ثروت باشد. این گروه‌ها عبارت‌اند از: زنان، جوانان، اقلیت‌های قومی، بومیان، مهاجران، افراد ناتوان و بی‌کار. اما جامعیت خط‌مشی در این حوزه به ترکیب جمعیت کشور و نوع برنامه‌های خط‌مشی بستگی دارد (دانایی‌فرد، ۱۳۸۸). در واقع می‌توان گفت تمهیدات اجرایی تابعی از جامعه هدف است، به این صورت که مشخص شود مخاطبان خط‌مشی در جامعه چه کسانی هستند و سپس با توجه به آنها تمهیدات و ابزارهای اجرایی را انتخاب کرد.

منابع و مأخذ

۱. الوانی، سیدمهدی (۱۳۸۷). «خط‌مشی عمومی و اجرا»، مجله حقوق و مصلحت، ش اول.
۲. الوانی، سیدمهدی و فتاح شریف‌زاده (۱۳۸۵). *فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی*، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.
۳. دانایی‌فرد، حسن (۱۳۸۸). «روش‌شناسی تدوین خط‌مشی ملی کارآفرینی کشور: چارچوبی مفهومی»، مجله توسعه کارآفرینی، ش ششم.
۴. فرد آر. دیوید (۱۳۸۲). *مدیریت استراتژیک*، ترجمه علی پارسائیان و سیدمحمد اعرابی، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، چاپ چهارم.
۵. فلیک، اووه (۱۳۸۸). *درآمدی بر تحقیق کیفی*، ترجمه هادی جلیلی، تهران، نشر نی.
۶. قلی‌پور، رحمت‌اله (۱۳۸۷). *تصمیم‌گیری سازمانی و خط‌مشی‌گذاری عمومی*، تهران، انتشارات سمت.
۷. ماژرزاک، آن (۱۳۷۹). *روش‌های سیاست‌پژوهی (پژوهش برای سیاست‌گذاری)*، ترجمه هوشنگ نایی، تهران، مؤسسه فرهنگی انتشاراتی تبیان.
۸. وحید، مجید (۱۳۸۴). «جستاری پیرامون مشکل سیاست‌گذاری در ایران»، *مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران*، ش ۶۷.
9. Allison, G. T. (1971). *Essence of Decision*, Little, Brown and Co., Boston.
10. Bridgman, P. and G. Davis (2000). *Australian Policy Handbook*, 2^{edn} (First Published in 1998), Allen and Unwin, Sydney.
11. Dukeshire, S. and J. Thurlow (2002). "Understanding the Link Between Research and Policy", *Rural Communities Impacting Policy Project*, Vol. 18.
12. Dye, Thomas R. (1995). *Understanding Public Policy*, Prentic-Hall, 8th Edition.
13. Galston W. A. (2006). *Political Feasibility: Interests and Power*; in: M. Moran, M. Rein and R. E. Goodin (ed.), *The Oxford Handbook of Public Policy*; Oxford University Press.
14. Gorret, J and Y. Islam (1974). "Policy Research and Policy Process: Do Twain Ever Meet?", *Gatekeeper Series*, Vol. 74.
15. Grindle, M. and J. Thomas (1990). "After the Decision: Implementing Policy Reforms in Developing Countries", *World Development*, Vol. 18 (8).

16. Henry, G. T., and M. M. Mark (2003). "Beyond Use: Understanding Evaluation's Influence on Attitudes and Action", *American Journal of Evaluation*, Vol. 24.
17. Hovland, I. (2007). "Making a Difference: Mandd of Policy Research", Overseas Development 111 Westminster Bridge Road London, UK. Website: www.odi.org.uk.
18. Kelman, S. (1987). *Making Public Policy*, Basic Books, New York.
19. Krutwaysho, M. O. (2003). Obstacle to the Implementation of Tourism Policies and Regulation in PHUKET, THAILAND, Sheffied Hallam University. Available at: <http://www.esade.es/cedit2003/pdfs/krutwayshoratai.pdf>
20. Lasswell, H. (1951). "The Policy Orientation", in D. Lerner and H. Lasswell (eds.) *The Policy Sciences*, Stanford University Press, Stanford CA.
21. Lindblom, Charles E. (1968). *The Policy Making Process*.
22. Majchrzak, A. (1984). "Technical Analysis. In *Methods for Policy Research*", Sage: Beverly Hills
23. McClure, C. R. and P. T. Jaeger (2008). *Government Information Policy Research: Importance, Approaches, and Realities*, *Library and Information Science Research*, Vol. 30.
24. Nagel, S. and M. Feen (1978). "Policy Research Centers Directory", Urbana, IL: Policy Studies.
25. Oreszczyzn S. and S. Carr (2008). "Improving the Link Between Policy Research and Practice: Usinga Senario Workshop as a Qualitative Research Tool in the Case of Genetically Modified Crops", *Qualitative Research*, Vol. 8.
26. Palumbo, D. J. and D. J. Calista (1990). *Implementation and Policy Process: Opening up the Black Box*, Greenwood Press Inc. USA.
27. Richard Bellman, Robert Kalaba (1965). *Dynamic Programming and Modern Control Theory*, NewYork, Academic Press.
28. Saunder, P. and M. Fine (1995). "Evaluation and Research In Social Policy" *Social Policy Research Center*, Vol. 62.
29. Scott, A. (2003). "A Review of the Links Between Research and Policy", *The Knowledge Bridge*.
30. Simons, Henry (1984). *Economic Policy for a Free Society*, Chicago: University of Chicago Press.
31. Staley S. R. (2006). *Institutional Consideration for Sustainable Development Policy Implementation: A US Case Study*, *Property Management*, Vol. 24, No. 3.
32. Teune, H. and Z. Mlinar (1978). *The Developmental Logic of Social Systems*, Beverly Htss, ca, Suge Publications.

33. Weiss, C. H. (1982). "Policy Research in the Context of Diffuse Decision-making", *Journal of Higher Education*, Vol. 53.
34. Weiss, C. H. (1991). "Policy Research as Advocacy: Pro and Con", *Knowledge and Policy*, Vol. 4 (1-2).
35. Wildavsky, Aaron (1969). "Rescuing Policy Analysis from PPBS", in Jay M. Shafritz and Albert C. Hyde and Sandra J. Parkes (eds.), *Classic of Public Administration 2004*, Thomson.
36. Wildavsky, Aaron (1969) "Rescuing Policy Analysis from PPBS" in Jay M. Shafritz and Albert C. Hyde and Sandra J. Parkes (eds.), *Classic of Public Administration 2004*, Thomson.
37. Wilhelm, T. (2009). "Strange Bedfellows: The Policy Consequences of Legislative Judicial Relations in the American States", *American Politics Research*, Vol. 37.
38. Zilberman, D. (1997). The Value of Economic Research, Paper Presented at the IFPRI Workshop on Measuring the Benefits of Policy-Oriented Social Science Research, April 4- 5, Washington DC.